Adana, Kozan, Anavarza Surp Toros (Zoravarats) Ermeni Kilisesi

Ատանա, Սիս, Անարզաբայ, Սուրբ Թեոդորոս եկեղեցի (Զորավարաց)

Cilicie, Kozan, Anarzaba Eglise des Généraux (St. Théodore (Toros), St. Georges)

26.05.2018,
armenian on web,
Ardachès Khodjasarian
https://bit.ly/2J4D3em

Adana (Ատանա) (1) Bölgesi, Ermeni Tarihi’nde, Kilikya olarak adlandırılır (Giligia,Cilicia, Կիլիկիայ).

Orta-Asya’dan gelen işgalci kavimler, Mezopotamya’dan kuzeye yürüyen Persler, Arap ordularından güvenlikleri için Ermeni hanedanlar Toros Dağları’na (2) göç ederler.

Kozan (3) Ilçesi’nde bulunan ve ünlü Yazar Yaşar Kemal'in romanlarına da konu olan Anavarza Antik Kenti Dilekkaya Köyü eteklerinde, ve Kalesi, Giligya Ermeni Krallığı başkenti (4) Sis’e 25 km güneydoğu mesafede, Çukurova (Չուգուր Օվա) düzlüğünün en çarpıcı fiziki oluşumlarından biri olan 200 metre yüksekliğindeki kaya kütlesine ait 100 ha.’lık bir alana yayılır.

Ermeni hanedanlardan Rupenyanlardan (Ռուբէնեան) I. Kosdantin (Կոստանդին Ա) oğlu kral I. Toros (Թորոս Ա, hükümdarlığı 1102-1129) dağları aşıp Bizanslılara rağmen Sis’e (Սիս / günümüzde Kozan), Anazarpa’ya (Անարզաբա)(5) inen ilk kral olur.
Anazarbe, tarihsel olarak Barbarların sık sık istila etmesinden etkilenmiş, duyulan vahşetten ülkenin anıtları yıkıma, yerli ahali katliama maruz kalmıştır. (6) Zamanla güçlenerek bölge yönetiminde söz sahibi olarak buradaki kalelere yerleşerek Kilikya Ermeni Kırallığını (Կիլիկիայի Հայկական Թագավորություն) kurarlar (Belad-al-Armen [Ermeni memleketi] XI-XIV.yüzyıllar)(7) Son defa olarak, Memlûklüler 1375’te Küçük Ermenistan Krallığını yıktığında tamamen harap oldu ve antik yerleşim yeri o zamandan bu yana bir daha kullanılmadı.

Hanedan I. Toros sadece savaşan bir kral olmayıp yapıcılığı ile de tanınır. Birçok manastır, kilise, hastane, misafirhane inşa ettirir (8). Smpad Sbarabed (Սմբատ Սպարապետ) (9) kendisinden 'Vahga Beyi’ (Տէր Վահկային) olarak bahseder.

Kilikya Ermeni Devleti 1080 - 1375

Surp Teodoros (Toros) veya Zoravarats Ermeni Kilisesi
Սուրբ Թեոդորոս / Թորոս (Զորավարաց) եկեղեցի

Surp Teodoros (Toros) veya Zoravarats Ermeni Kilisesi (10) Çukurova'nın ortasında, Anavarza Antik Kenti Kozan'ın Dilekkaya Mahallesinde, bir ada gibi yükselen sarp kayanın üzerindeki kalede bulunmaktadır. Sunbas çayının Ceyhan ile birleştiği (Սաւրսան և Սիս գետերի միջև) yerin 8 km kuzeyinde ada gibi yükselen çevreye hakim, üç tarafından aşılması güç, 200 m yükseklikteki bir kayalıktır. Zamanın askeri kaleleri gibi iki kısımdan oluşmaktadır : hisar önü düzlüğünde Surp Kevork ve Surp Toros asker azizlere anısına inşa edilmiş kiilise, kayalığın hisar arkası kuzey ucunda ise I. Toros'un yapıtlarından küçük bir şapel bulunmaktadır; aşılması daha güçtür. Texier anılarında (11) ancak bir asma köprü ile geçilebilindiğini yazmakta. Uç bölümde ise I. Toros'un inşa ettirdiği şapel bulunmaktadır. [12]

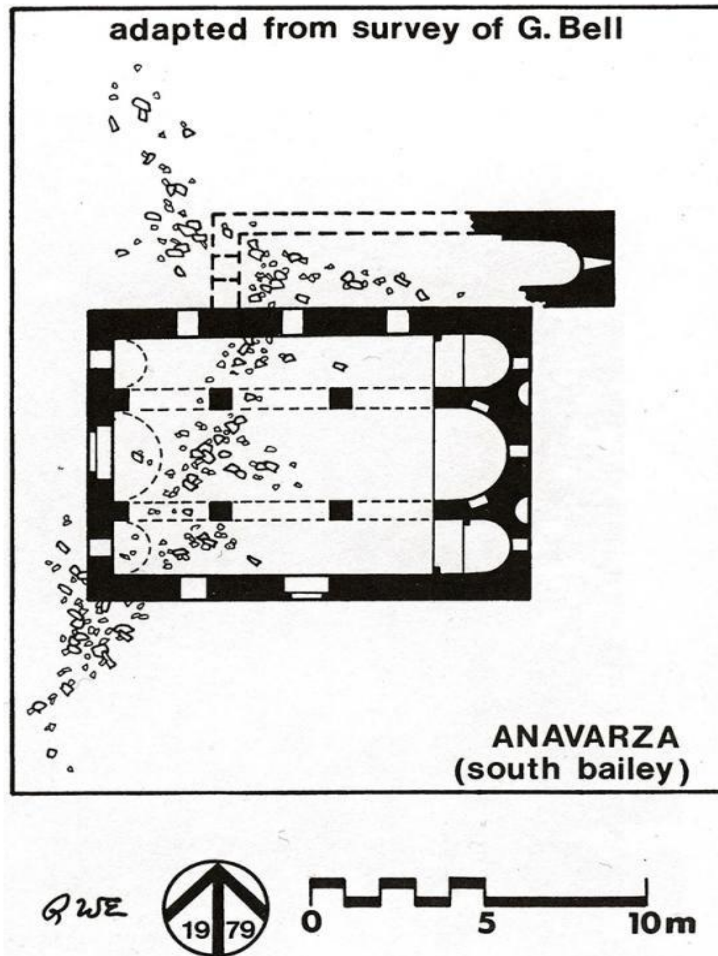
Koordinatları : 37°15'05" N; 35°54'13" E (13)

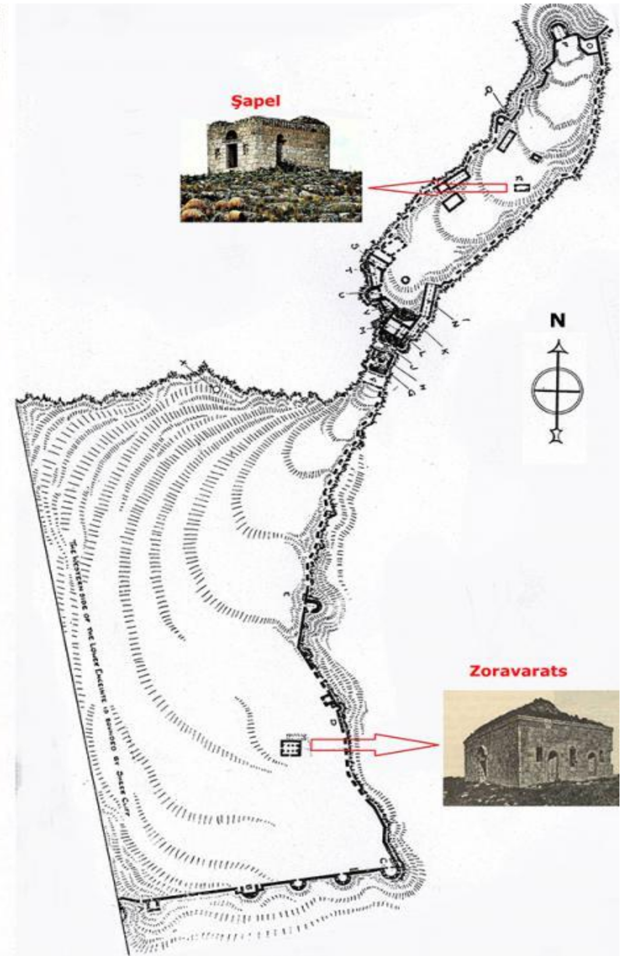
I. Toros tarafından Kevork ve Teodoros kumandanları (Գէորգ եւ Թէոդորոս Զորավարաց) adına 1104 (10) ve 1111 yılları (14) arasında inşa edilen kilise burada bulunmaktadır.

Üç nefli, iki sütun üzerine uzunlamasına beşik kemerli. (15) Tamamiyle yıkılmış olan kırma çatısı, kiliseyi üç bölüme ayıran dört büyük kolon üzerine yerleştirilmişti. Iç duvarlarda boyanmış aziz freskleri bulunmaktaydı; günümüze sadece apsis bölümü gelebilmiştir. Kiliseye giriş bir anan ve iki yan kapıdan yapılmaktaydı. Yan kapı kemerlerinden biri üzerinde rumca ΕΥΑΟΓΕΟς (օրհնութիւն = bénédiction) yazılmaktaydı.

Anavarza Surp Toros (Zoravarats) Ermeni Kilisesi iç mekanı apsis ve sütunlar

Dış cepheyi cevreleyen çatı altı duvarlarda ise Toros'a atfedilen okunması güç kısmen dökük 21 cm'lik yazılar bulunmaktadır.
Batı cephesinde : "յիշատակ է սա աւշին որդի թորոս որդի կոստանդին ար յարժանաւոր յաղաւթս ծեր ի քրիստոս յիսուս տէր մեր, ամէն ... † Յիշատակէսա † շիկա".
Güney cephesinde : "մս ամենաաորբ երրորդութ(եան) ... ազգես թեոդորոս գորտոս որդի կոս(տանդնի) որդւ(ոյ) ռւբեն(ի) ... ա ... իշյի զեկ(եղ)եցիս ...իե ... իի զա ... աց ... ոց ... կեաան."
Doğu cephesinde : "փրկութեան որդոց իմց եւ յիշատ(ակ) ծնողաց իմց եւ ի կեցութիւն որդոց ... (բարե)խաւս ութեամբ ... թ".
Kuzey cephesinde : "... եաւ ... եսիրնք ... քզոէ ... իչփր ... ա ... ատաղաղ". (16)

Anavarza Surp Toros (Zoravarats) Ermeni Kilisesi güney ve doğu cepheleri

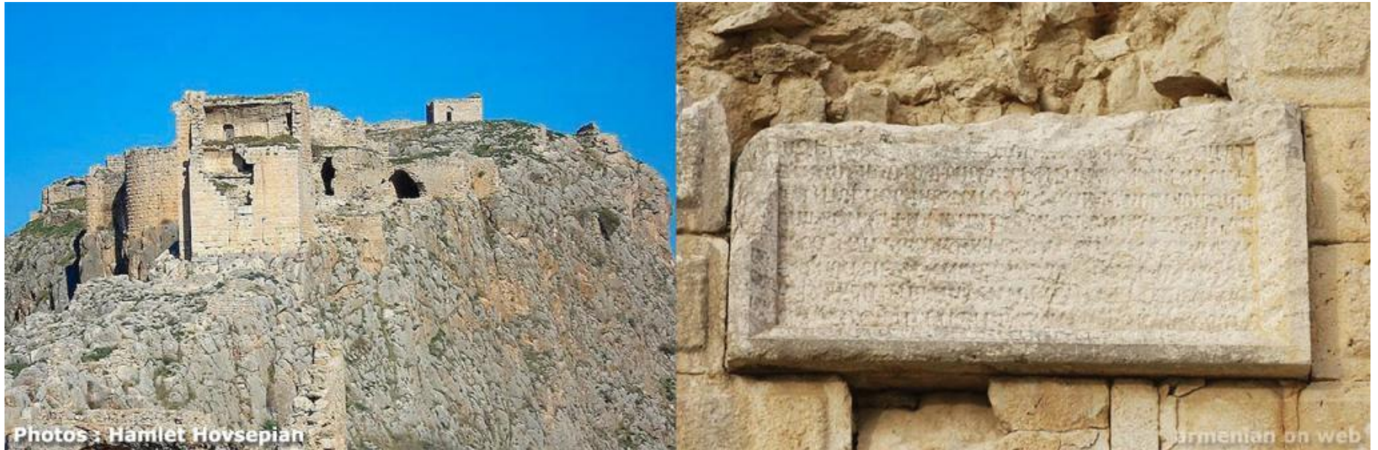
Doğu ve kuzey cepheler

Cephelerdeki yazı şeridinden geriye kalanlar

Güneyinde dörtgen hisar olan kalenin ikinci kısmı yani iç kısmına ulaşmak imkansız gibi; üzerinde şu ermenice yazılar bulunmaktaydı :
“Յտմի ՈԼ Ջերորդի թվականիս հայոց ...
մի ...
...ռուբեն ... լեւոնի որդին ...

... նորա եղբայրն բարեպաշտն ունիր ...
... տորոս լերամբ եւս եւ ազատ բնակութեամբն ...
... րկրաւոր տէրութ ... ոկսեալ աւշինէ սկ ...
... յբ քաղաքաց ան վարզա ձենքիայ խատա ...
... աքզապատոս ... աշխարհիս ...
...շինեաց զպարիսպս ... հաստատեաց տար ...
...". (17)

Hisar ve kitabesi

Kilisenin altı aile mezarlığı olup, Mısırlılar işgalinde hazine aramak için talan edilir.

Anazarpa'da, Piskoposluk merkezi olarak da kullanılmıştır
Zoravarats kilisesinden başka Anarzapa'da üç kilise daha bulunmaktadır. (18)

Dip notlar :

(1) - https://bit.ly/2xsVsfB
(2) - Davros, Taurus, Տավրոս, Թորոս լեռներ
(3) - Flaviopolis, Sis (Սիս) https://bit.ly/2sqMhXf
(4) - https://bit.ly/2xvu1So
(5) - Anarzapa, Anarzaba, Аназáрб Anavarza, Anawarza, Anazarbe, Anazarva, Anazarve Anazarba, Anazarvus, Anazarbeon , Anazarbos, Anazarbus, Caesarea ad Anazarbum, Անարզաբա, Այնարբե, Անաբարզա, Անազարբ, Անազարբա, Անավարզա, Այնարբե, Անաբարզա, Անազարբ, Անազարբա, Անավարզա, Անզարաբա, Դիոկեսարիա, Էնզարբահ, Կեսարիա Անազարբյան, Կեսարիա Անազարբյան, Հուստիանապոլիս, Հուստինոպոլիս, Նավարզա, Ἀναζαρβός, Ανάζαρβα, Avnarza, Haïn Varza, Haïn navzer, Ayn Zarba, Aïn Zarba عين زربا, Kynda (Κυνδα)[Alichan Ghevond,Sissouan ou l'Arméno-Cilicie,Venise 1899,p273], Trovada (Mathieu d'Edesse)Justinopolis, Çeçenanavarza, Ağaçlı [T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "icatı" ise Nezarba"'dır.]
(6) - *Revue de l'Orient*, Bulletin de la Société Orientale de France, Tome 13, Paris, 1861, p. 102-113
(7) - Belad-al-Armen [Ermeni memleketi] in M. J. Saint-Martin, *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie*, Paris, 1818, Vol I, p. 198
(8) - Charles Texier, *Asie Mineur*, Paris 1862, p. 582 (Charles Texier, Küçük Asya)
(9) - Smpad Sbarabed (Սմբատ Սպարապետ էջ 136)
(10) - Ստեփան Մելիք-Բախշյան, *Հայոց պաշտամունքային վայրեր*, Երևան, «ԵՊՀ հրատարակչություն», 2009, էջ 155 (Sdepan Melik-Pağışyan, Ermeni Ibadet yerleri, Yerevan, 2009, s. 155)
(11) - Charles Texier, s. 582
(12) - P. Léonce M. Alishan, *Sissouan ou l'Arméno-Cilicie* (trad. Fr) Venise, 1899 p. 275 (P. Leonce M. Alishan, Sisuan veya Ermeni Kilikya'sı)
(13) - https://bit.ly/2sCDqSp
(14) - R. W. EDWARDS. The Fortifications of Armenian Cilicia- Washington (Dumbarton Oaks Studies, XXIII), 1987, 288 p., 302 c plates,.78 figs. (Ռ. Վ. Էդվարդս, Հայկական Կիլիկիայի բերդերը, Վաշինգտոն (Դումբարթոն Օքսի ուսումնասիրություններ, XXIII), 1987, 288 էջ, 302c տախտակ, 78 նկ.:.)
(15) - Josef Strzygowski, *Die Baukunst der Armenier und Europa*, Wien 1918 p. 740 Josef

Strzygowski, Ermeni ve Avrupa mimarisi)
(16) - Côté ouest : “Ceci est une mémoire d’Ochin, fils de Théodore, fils de Constantin; dans vos dignes prières en Hésus-Christ, Notre-Seigneur. Amen!”
Côté sud : “La très-sainte Trinité. Théodore, fils de Constantin, fils de Roupèen ...”
Côté est : “Pour le salut de mes enfants; pour la mémoire de mes parents et pour la vie de mes enfants ... par l’intercession ...”.
Côté nord : “...”. Victor Langlois: *Voyage dans la Cilicie et dans les montagnes du Taurus: exécuté pendant les années 1851-1853*, B. Duprat, Paris 1861 p.441
(17) - “L’an 636 de l’ère arménienne ... Roupène ... fils de Léon ... son frère le pieux ... avait ... près le mont Taurus, son noble réjour ... terrestre pouvoir commencé par Ochin ... des forteresses d’Anazarbe, Djenkia, Hada ... de ce pays ... il a bâti le mur ... il a établi ...”. Victor Langlois, p. 443
- Güney cephesinde : “Par la volonté de la très Sainte Trinité, moi, Théodos... Sebaste, fils de Constantin... fils de Roupin, j’ai contruit cette église...” Doğu kısmında : “Le salut de mon âme, et en mémoire de mes parents, et durant la vie... par l’intercesssion...” Tamamiyle yıkılan Kuzey kısmı tamamiyle yıkılmış, batı kısmında ise :”Souvenez-vous Théodos, de mon fils Constantin, dans vos santes et dignes prières, en J. C. Notre Seigneur, ... dans l’année...” okunmaktaydı. P. Léonce M. Alishan, p 275
(18) - Sdepan Melik-Pağışyan p. 21-22; 48; 101

Diğer kaynaklar :

- Elmon Hançer, (The Second Capital of the Armenian Principality of Cilicia: Anavarza) *Kilikya Ermeni Prensliği’nin İkinci Başkenti Anavarza*, s. 292-312, in Adalya, Vehbi Koç Vakfı, N°XIX / 2016
- Հ. Ղուկաս Վ. Ինճիճեան, *Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխահի*, հատոր Ա., Վենտիկ 1806, էջ. 365-366 (Mkhitarist rahibi Peder Ğugas İnciciyan, Dünya coğrafyası, dördüncû kısım)
- Հ. Ս. Էփիկեան, *Պատկերազարդ Բնաշխարիկ Բառարան*, հատոր Ա, Վենետիկ 1902, էջ.164-168 (H. S. Eprikyan, Resimli dünya sözlüğü)
- *Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան* (5 հատորով), 1986-2001 թթ., Երևանի Համալսարանի հրատարակչություն (Ermenistan ve çevre isimleri sözlüğü)
- Հ. Հ. Ոսկեան, *Կիլիկիայի վանքեր*, Վիեննա, 1957, p. 159 (H. H. Osgiyan, Kilikya manastırları)

